

ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
«ԳԱՍԱԿԱՆ»ՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՁ

(Շար. Բազմավեպ, 1972, ք. 1, էջ 51-89)

ԱՆՀԱՍԿԱԼԻ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քանի մը օրինակ եւս կցենք հոս շեշտելու համար Ղազիկեանի լեզուական մտայնութիւնը բառերու ընտրութեան մէջ, բառեր՝ որոնց ինքնութիւնը այսօր անբացատրելի է մեր աշխարհաբարին մէջ եւ կը մնան առեղծոածային մթութիւններ. ատենցմէ են նաեւ Պուտնարդ, Բայրաքստ, կրկնատաշտ բաժակ, ճաւակեթ:

ՊՈՒՏՆԱՐԴ՝ ըստ ՆՀԲ-ի (յն. χυτρογυαλος, լատ. Magna olla, labrum) է «Աման մեծ ի ձեւ պուտան, որպէս կատսայ, տաշտ, աւազան». վկայութիւն՝ «Արար տասն պուտնարդս պղնձիս, եւ ունէր պուտնարդ մի՝ քառասուն սափոր». (Ս. Գիրք, Գ. Թագ. է. 38. 43):

Մալխասեան կու տայ անոր սա իմաստը. Պոյտի նման պղնձեայ մեծ կաթսայ, աման: Պոյտն (սեռ. պուտան) է սան կաւեղէն կամ խեցեղէն, ինչպէս ունի ՆՀԲ. յն. χύτρα, olla, pentola.

Պուտնարդը, որ Բաղրատունիէն անցած է Ղազիկեանին, յունարէն բնագրին մէջ կը համապատասխանէ κρεῖον բառին, զոր A. Bailly կը բացատրէ «table où l'on étend les viandes», եւ կը յիշէ Իլիականի ճիշտ նոյն երդն ու համարը (Թ. 206), ուսկից առած ենք մեր անդրադարձութեան մեկնակէտը.

Բազրատունի

206 Իսկ նա ինքն առեալ պուտնարդ մի մեծ՝ ի լոյս հրատին կանդ-Ջոխարի արկ ի նմա զողն, եւ զուղղալից պարարտ այծի [նեալ եւ զբլտկան խոզի քամակ ըզճարպալիւր գիրապարար:

Ղազիկեան

Կրակին լոյսին քով մեծ պուտնարդ մը դըրաւ
Մէջը նետեց դառան մ'ու գէր այծի ողն,
Եւ ճարպալիւր բլտկան խոզի մը քամակն:

Onesti

206 Poi nella luce del fuoco spinse una tavola grande,
Vi pose sopra una spalla di pecora, una di capra grassa,
Una schiena di porco bavoso, fiorente di grasso.

Mazon

Il place un large billot dans la lumière du foyer;
il y pose un dos de brebis, un autre de chèvre grasse,
et l'échine d'un porc bien gavé, débordante de graisse.

Monti

Su l'ignee vampe

Concavo bronzo di gran seno ei pose,
e dentro vi tuffò di pecorella
e di scelta capretta i lombi opimi,
con esso il pingue saporoso tergo
di saginato porco.

Այս հինգ թարգմանութիւններու համեմատութենէն կը հետեւի իմաստի տարբերութիւն մը՝ որ տրուած է κρεῖον բառին. Բազրատունի եւ Ղազիկեան ունին պուտնարդ, Onesti tavola grande, Mazon large billot, եւ Monti concavo bronzo di gran seno (լայն ծոցով պղնձէ աման):

Բաղրատունի, Ղազիկեան եւ Monti առնելով ամանի կամ կաթսայի իմաստով, կը գործածեն նետել բայը՝ երբ կենդանիներու աղ-դրեր կամ ուսեր անոր մէջ դրուելը կ'ուզեն բացատրել, մինչ Onesti եւ Mazon գետնի վրայ բայն ունին՝ որ ցոյց կու տայ թէ չեն առած բառը ամանի իմաստով, ուր կը նետուին կտորները, այլ ափսէի մը՝ որուն վրայ կը շարուին, պատրաստ ունենալու խորտիկի վերաբեր-եալ միւր, որ յետոյ մանրուած պիտի անցուի շամփուրներուն: Եւ արդէն հոն, դիւցաղներգութեան այդ դրուագին մէջ, այս տեսարանն է որ կը նկարագրուի:

Յունարէն բնագրին մէջ ունինք ἔθηκε (εἰδημι-էն), որ կը նշա-նակէ դնել, դետեղել (placer, poser) եւ ոչ թէ նետել: Ասկից կը հե-տեւի թէ պուտնարդ՝ խեցեղէն կամ պղնձեղէն խոշոր կաթսայ մը չէ

հոս, ինչպէս գործածուած է Ս. Գրքին մէջ. հոս այդ իմաստը չունի, եւ ատոր տեղը գործածուելու էր ափսէ. Bailly-ի տուած «table»-ը բացատրութիւնն ալ աւելի յարմար կու գայ: Բազմաթիւ թիւ պուտնարդ գործածուած է տաշտի իմաստով, որ մօտաւորապէս կը փոխարինէ ափսէն, քան թէ կաթսան: Ղաղիկեան նիւթապէս հետեւած է Բազմաթիւնին, առանց այս կամ այն եղանակով նախընտրութիւն տալու դժուարութեան մը առջեւ դնուելու:

Նոյն կտորին մէջ Բազմաթիւնի նիւթական փոխանցում մըն է նաեւ «եւ գրքովան խոզի փամակ»-ը վերածուած աշխարհաբարի «բրտկան խոզի մը փամակն» ձեւով: «Բրտկան»-ով պէտք ենք հասկնալ պարարտ, զիրցած: Բառը ուղիղ է եւ գոյութիւն ունի բնու (կամ բուծ, բոյծ) արմատէն, որմէ բոսմ, բուծանեմ (= բուստ տալով սնուցանել, պարարել) բայը: Բոսկանը գործածուած է նախնեաց թով եւ աշխարհաբարի մէջ գուցէ քիչ մը դժուար ու մութ ըլլալուն՝ նախընտրելի էր պարարտով փոխանակել գայն:

ԹԱՅՐԱԹՈՏՔ. յողնակի գործածուած ոսկեգարեան բառ մը, որուն կը հանդիպինք Ոսկեքերանի մեկնութիւններուն, Եփրեմի եւ Վեցօրեայի թարգմանութիւններուն մէջ. ընտանիք, ազգական նշանակութեամբ. «Եղբարք եւ թայրաթոտք եւ ամենայն ազգատոհմ» (Եփրեմ). Թայրաթոտք կամ Թարաթոտք աշխարհաբարի համար շատ անսովոր պիտի հնչէ, զայն դարեւր խոր հնութենէն հանելով մըտցնել Իլիականի արդիական թարգմանութեան մէջ՝ պիտի նշանակէ չկարենալ բաժնուիլ Բազմաթիւնի տիրապետող ազգեցութենէն:

«Արդարեւ ընկերք բազում եւ որ զինեւ չուրջ թայրաթոտք Աղաչեալ զիս անդէն արգելուին անդ յապարանս» (Թ. 464).

Վերածուած է աշխարհաբարի, ուր կը նշմարուին յայտնապէս անիմաստ կառուցում մը հին բառին՝ «թայրաթոտք»-ի, եւ հեռացում բնագրէն յաւելումով բառի մը՝ որ չկայ հոն:

Բարեկամներ, թայրաթոտներ չուրջս առած
կ'աղաչէին թախանձալից, կ'ուզէին
Զիս հոն պալատ բռնել...

Բնադիրը, Բազմաթիւնի եւ Onesti ունին ընկերներ, ոչ թէ բարեկամներ. «Թախանձալից»-ը աւելորդաբանութիւն մըն է տողը լեցնելու համար:

Յոյն բնադիրը՝ Բազմաթիւնի «թայրաթոտք»-ի փոխան ունի ἀνεψιός, որ ըստ Bailly-ի կը նշանակէ «cousin germain (de père ou de mère)», որմէ կը հետեւի թէ Բազմաթիւնի զայն գործածած է մերձաւոր ազգականութեան իմաստով:

ԿԻԿՆԱՍԱՇՏ ԲԱԺԱԿ. անցնինք այս բառին որ աւելի մութ կը մնայ: Յունական բնադիրն ունի 656-657 տողերու վրայ.

656 οἱ δὲ ἕκαστος ἐλὼν δέπας ἀμφικύπελλον
657 σπεῖσαντες παρὰ νῆας ἴσαν πάλιν. (Թ. Երգ.)

Հոս խնդրի առարկայ բառն է δέπας ἀμφικύπελλον.

Բազմաթիւնի

656 ... նոցա բաժակ մի կրկնատաշտ առեալ անցնիւր,
657 նըէրս հեղեալ՝ դարձան ի նաւս.

Ղաղիկեան

անոնք առին կրկնատաշտ
մէյ մէկ բաժակ, եւ ձօնելով՝ դարձան ետ.

Onesti

... quelli presa ciascuno la duplice coppa
e libato, se ne andarono lungo le navi.

Mazon

eux, tour à tour, prennent la coupe
à deux anses, pour offrir leurs libations,
puis s'en vont le long des nefes.

Ի՞նչ պիտի հասկնանք կրկնատաշտ բաժակով: Յունարէն ἀμφικύπελλον-ը սապէս կը բացատրէ մեղի Bailly. «vase à double coupe (dont le pied évasé forme une coupe comme la partie supérieure) ou plutôt à deux anses».

Երկու բաժակներ էին ուրեմն մէկ հատին մէջ, վարի եւ վերի մասով. այդպէս կը հասկնայ Բազմաթիւնի, այդպէս նաեւ Onesti, որ «duplice coppa»-ով թարգմանած է. մինչդեռ Mazon «coupe à deux anses», Bailly-ի տուած երկրորդ մեկնութեան համաձայն:

Monti ընդհանրապէս ազատ է իր վերածումին մէջ եւ երբեք մօտ չէ բնադիրին, եւ քիչ անգամ կրնայ մեղի լոյս մը տալ: Հոս, այս պարագային, օր. չափազանց լակոնական է, բայց իր գործածած եղբր ցոյց կու տայ բուն նշանակութեան թափանցում մը.

... e quegli, alzato il nappo e fatta la libagione, partîrsi;

ուր «alzato il nappo»-ն պիտի հասկնաք «presa la coppa» (= առնելով բաժակը): Nic. Tommaseo-ի իտալ լեզուի բառարանը nappo-ի նշանակութեան մէջ կը ճշտէ որ ԺԶ դարուն այդ եղբր ունեցած է

նաեւ «bacino»-ի, որ է կլոր եւ խոր ամանի իմաստ մը, գործածուած ձեռք ու դէմք լուալու¹: Monti-ի քով «nappo» ուրեմն կը նշանակէ աման մը «rotonda o cupa», առանց տալու սակայն կրկնամասի կամ կրկնատաշտի նշանակութիւն:

Դեռ մուր կը մնայ իմաստը: Լուսաբանուեցաւ միայն որ աստուածներու ձօնուելիք գիշիի բաժակի մը վրայ է խօսքը, եւ ոչ թէ խմելու: Յոյները տարբեր բաժակ կը գործածէին գինեծօնքի եւ տարբեր՝ խմելու համար:

Հոս՝ Թ. Երգի 656 տողին վրայ երկու եղբայրն ալ գործածուած են. δέπας ἀμφικύπελλον, այսինքն բաժակ (δέπας) եւ դաշխուրան (κύπελλον) կցուած իրարու:

Յոյն լեզուի մէջ, թէեւ Հոմերոս չունի, գործածուած են ուրիշ բառեր ալ, մերձաւորապէս այդ իմաստով. σύφορ, σπονδαίον եւ κύλιξ, իմաստի նրբերանգներով դանաղանուած իրարմէ:

Նախընթացաբար՝ այս մասին արդէն տրուեցաւ որոշ բացատրութիւն մը. կրկինեք համառօտիւ: Ըստ Bailly-ի գիտական եւ ճշգրիտ մեկնութեան՝ σύφορ, κύλιξ, δέπας են «vase à boire», առաջինը σύφορ կը նկարագրուի նաեւ հոն «haut et sans pied», մինչդեռ σπονδαίον «vase pour les libations», κύπελλον «vase à boire» եւ նաեւ երկրորդ իմաստով «vase à traire le lait».

Եղած բոլոր բառերուն մէջ միակը՝ որ տաշտի կամ դաշխուրանի իմաստ ունի՝ է κύπελλον, եւ այս է որ գործածուած է հոս, խնդրի առարկայ տողին վրայ, հասկցնելու համար թէ խօսքը բաժակի մը վրայ է որ իր ձեւով տաշտածեւ է, կամ խոր, եւ կամ երկու բաժինէ կամ տաշտէ կը բաղկանայ եւ որ առատ գինի կ'առնէ:

Բազրատունի հայացնելով յունարէնի δέπας ἀμφικύπελλον-ը կրկնատաշտ բաժակով, կը կարծենք թէ յաջողած է տալ բուն նշանակութիւնը: Bailly-ի տուած մեկնութիւնը, միւս կողմէն, բաժակին վերի եւ վարի մասերէ կազմուած ըլլալու մանրամասնութեամբ, անշուշտ հիմնուած է հնախօսական տուեալի մը վրայ, եւ որ կը բացատրէ ու կ'ամբողջացնէ Բազրատունիին կրկնատաշտ բառին իմաստը:

Բնագրի մտքին համաձայն է Onesti-ի թարգմանութեան «duplici coppa», բայց ոչ Mazon-ի «coupe à deux anses» բացատրութիւնը: Զարմանալի երեւոյթ մըն է Ղազիկեանի քով նոյն եզրին գործածութեան մէջ Բազրատունիին հեռացումը, Իլիականի Ա. Երգի 584 տողի վրայ, ուր առաջին անգամ գործածուած է ան: Մինչ յու-

1. Հմտ. NIC. TOMMASEO e BERNARDO BELLINI, Dizionario della lingua italiana, Unione Tipografica - editrice, Roma-Torino-Napoli, Հտ. Ա. եւ Գ. տեւ համապատասխան ձայները:

նարէն եզրը նոյն է, եւ Բազրատունին նոյն ձեւով հայացուցած է, Ղազիկեան կը փոխէ.

«Ըսաւ, ցատկեց առաւ բաժակն երկուցնեան»

Համապատասխան «à deux anses»-ի, հաւանաբար ձեռքին տակ ունենալով ուրիշ թարգմանութիւն մը, տարբեր Բազրատունիէն, ուր, ինչպէս ըսինք, անիոփոխ մնացած է եզրը: «Երկունկնեան» բաժակը գինեծօնքի յատուկ իմաստ չի թուիր տալ, մինչ կրկնատաշտը, որ աւելի առատ եւ զեղուն գինի կը պարունակէ, թափելու համար ի պատիւ աստուածներուն, ունի իր հասկնալի եւ փնտուած նշանակութիւնը:

ՃԱԽԱԿԵԹ. դրաբար հին բառ մը դարձեալ, գործածուած Մազրատունի եւ Երզնկացիի քերականութեան մէջ՝ դուստր նշանակութեամբ: ՆՀԲ ունի փաւակ՝ իբր չէզոք բառ (արականի եւ իգականի) թաւակի իմաստով, եւ փաւակեթ՝ յատկացուած աղջիկ զաւակի համար: Ատկէ առած է նաեւ Հր. Աճառեան, յիշելով միեւնոյն վկայութիւնը, առանց որեւէ ուրիշ փաստ աւելցնելու եղածին վրայ: Բառին ստուգաբանութեան մասին ոչ մէկ ակնարկ դառնք ո՛չ Հր. Աճառեանի եւ ոչ ալ ուրիշներու մօտ. հաւանաբար զաւակէն է «փաւակ»ը, արաբական եթ կամ աթ իգական վերջածանցով:

Ղազիկեան, այդ բառն ալ, յաճախ կ'իրարկուած Բազրատունիէն, աշխարհաբարի կալուածին մէջ մտցնելու երջանիկ մտածունիքով, անցուցած է իր թարգմանութեան մէջ, նոյնիսկ հոն՝ ուր թեամբ, անցուցած է իր թարգմանութեան մէջ, նոյնիսկ հոն՝ ուր Բազրատունին «Դուստր Արամագդայ» (Διὸς θυγάτηρ, Դ. Երգ, 128) ունի, մինչ ինքը «Արամագդի փաւակեթ», հաւանաբար եռալանկ բառի մը պահանջէն հարկադրուած:

ԲՆԱԳՐԱԿԱՆ ՎՐԻՊՈՒՄՆԵՐ

1. Բնագրի Ը. Երգի 244 տողին դիմաց՝ Ղազիկեան ունի սա տողերը.

«Թոյլ տուր գէթ

Որ կարենանք փախչիլ պրծիլ ողջանդամ,
Աքայեցւոց ձեռքէն բնաջինջ չըսպառած».

«Աքայեցւոց» ըլլալու է Տրովադացւոց. բնագրին պահանջն է ատիկա, որուն համաձայն է Բազրատունին, ուսկից թարգմանուած ըլլալով հանդերձ՝ տեղի ունեցած է վրիպումը.

«Եւ մի՛ տար տրոյացւոց սատակել ա՛յսպէս զաքայեանս»:

Աքայեան բանակին աղօթքն է այս, ուղղուած Արամաղդին, որ խնայուին Արգիւթիները կամ Աքայեան քաջերու կեանքը ահեղ Հեկատորի յարձակումէն:

2. Ե. երգի 830-831 տողերուն վրայ եւս հեռացում մը կայ բնագրէն, հեռանալով Բաղրատունիէն: Այս կտորին մէջ քանի մը բաներու յաւելում ունի Ղազիկեան, որոնք կրնան իմաստին մէջ պարունակուած նկատուիլ, բայց միշտ անհամապատասխան ըլլալու երեւոյթն ունին բնագրին հանդէպ:

Տիգեան Դիոմեդէս քաջին է որ Աթենաս աստուածուհին օգնական կը հանդիսանայ մարտական ընդհարումին մէջ, կը քաջալերէ զինքը Արէս աստուածին դէմ սա տողերով.

Ղազիկեան

«Ու մօտեցիր, զա՛րկ անոր
Ու մ'ականածեր բուռն ու մոլի՝ մահացուաց
Պատիժ՝ յեղափոխուկ Արէսէն» (Ե. էջ 179):

Բագրատունի

830 «Եւ մատիւր ի նա եւ հա՛ր, ի բուռն Արեայ մի ակն ածեր՝
831 Ի մոլորոյն, յանբուն չարէն, յայլընդայլոյն յեղափոխէ» (Ե.):

Onesti

830 «E colpisilo da vicino, non rispettare Ares furioso,
831 Quello è un pazzo, una vera sciagura, una banderuola» (V).

Mazon

«N'aie point de respect pour l'ardent Arès: c'est un furieux,
le mal incarné, une tête à l'évent» (V, 830-831).

Այս բոլոր թարգմանութիւնները, բացի Ղազիկեանէն, չունին մահացուաց պատիժը որակումը Արէսին համար, այլ միայն բուռն (կատաղի), բնածին չար, փախուկ (խենդ գլուխ). Onesti ունի իսկական աղէտ բացատրութիւնը՝ իբր համապատասխան բնածին չարութեան: Յունական բնագրերը, որուն նորէն հարկ կ'ըլլայ դիմել ճշգրիտ իմաստն հասկնալու համար հոն դրուած մակերիւններուն, բանացիօրէն ունի հետեւեալը.

τοῦτον μαινόμενον, τυκτὸν κακὸν, ἀλλοπρόσαλλον
այդ կատաղի, չար, փոփոխամիտ

ըսուած Արէս աստուածին համար, որ հակառակ Հերայի տուած խոստումին օգնելու Աքայեցիներուն՝ Տրոյիոյ պաշտպան կանգնած է յանկարծ. իր այս փոփոխութիւնը կը վերագրուի իր բուռն, կատաղի, փոփոխական, խենդուկ նկարագրին, որ իր քմահաճոյքին համաձայն կը փոխէ պատերազմական դէպքերու ընթացքը: Τυκτὸν κακόν-ը բնական չարիքին հակառակ՝ մարդոց ձեռքով առաջ եկած կամ անոնց պատճառաւ յայտնուած չարին նշանակութիւնն ունի. Բաղրատունիի «անբուն»ը ղմայլելի է եւ գիտաւոր, ամբնակում, բնութեան կարգէ դուրս իմաստով, յունականին ճիշտ մեղքը բացատրող եզր մըն է, հակադրուած բնական չարիքներուն: Այս իմաստը խեղաթիւրուած ձեւով արտայայտուած է, չեմ գիտեր ո՞րտեղէն առնուած կամ ո՞ր թարգմանութենէն թելադրուած, Ղազիկեանի վախճանաց պատիժը բացատրութեամբ, որ հարազատօրէն չի տար միտքը τυκτὸν κακόν-ի:

3. ՓԱՌԱՇՏԷ. բառ մը բարդուած Ղազիկեանէ. փառք+աշտէ, դրուած իբր համապատասխան քաջաղեղն, քաջ նիզակաւոր, կորովատէգ եզրներու, տիտղոսներ Ապոլոնի:

Ղազիկեան (տպ. 1911)

«Եւ լուսածին Ապոլոնի ուխտ ըրէ
Փառաշտէին՝ անդրանկածին դառներու
Մեծաշուք զոհ ընել՝ երբ դէպ ի Զելէ
Նըւիրական քաղաքը՝ տունըդ դառնաս» (Դ. էջ 114):

Բագրատունի

101 «Եւ ուխտեա՛ լուսածին Ապոլոնի քաջաղեղան
102 Ըզդառանց անդրանկածնունդս հանել նըմա զոհ դերապանծ
103 Ի դառնալդ անդրէն ի տուն յոստան Զելեայ նուիրականի» (Դ.):

Onesti

101 «e prometti ad Apollo Liceo, illustre arciero,
102 di fare eletta ecatombe d'agnelli primi nati,
103 se torni a casa, alla rocca della sacra Zelea» (IV).

Mazon

et, en même temps, à l'Archer glorieux, Apollon Lycien,
fais vœux d'immoler une insigne hécatombe d'agneaux premier-nés, une fois de retour chez toi, à Zélée, la ville sainte.
(IV)

Խնդրի առարկայ եղբին յունարէնն է ԽԼՍՏՈՒՆՈՍ բնագրին մէջ, մակերէր՝ Ապոլոն աստուածին: Bailly կու տայ ատոր բացատրութիւնը հետեւեալ ձեւով. «à l'arc renommé, célèbre par son habileté à tirer de l'arc», եւ իբր վկայութիւն կը նշէ Հոմերոսի Իլիականէն մեր վերը մատնանշած տողը (Դ. 101):

Փառաշտէ, սակայն, չի տար այն իմաստը ինչ որ Բագրատունիի «քաջադէպ»ը, Onesti-ի «illustre arciero»ն եւ Mazon-ի «archer glorieux»ն կը պարփակեն իրենց դադափարին մէջ: Փառաշտէ կրնայ նշանակել փառաւոր աշտէ (փառաւոր նիզակ), բայց ոչ զայն արձակող անձը: Ունինք փառաքեղ, փառաշուք, փառքովը ահեղ, փառքովը չքեղ, փառացի (փառաւոր), միշտ իբր ածական եւ ոչ թէ դոյականաբար կիրարկուած. մինչդեռ Ղազիկեանի տողին վրայ փառաշտէ՝ դրուած է Ապոլոնի համար, որուն արդէն տրուած է նախապէս, նախընթաց տողին վրայ, լուսածիմ մակերէրը. երկրորդ տիտղոսը (փառաշտէ) կը մնայ առանձին իր շարադրութեան մէջ, անջատուած բայէն — «ուխտ ըրէ»: Բնագիրը եւ Բագրատունիի շարադրութիւնը այդ դժուարութիւնը ինքնին կը փարատեն, որովհետեւ անմիջապէս Ապոլոնի քովը դրած են երկու մակերէրներն ալ.

101 εὖχεο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ ԽԼՍՏՈՒՆՈՍ (IV)

Նմանապէս յստակ է Onesti-ի շարադրութիւնը, ուր բաժնած է ստորակէտով մը երկրորդ մակերէրը, իբրեւ տիտղոս աստուածին: Նոյնը ըրած է նաեւ Mazon, հեռացնելով ամէն թիւրիմացութիւն:

Դիտելի է նաեւ որ Հոմերոսի ԽԼՍՏՈՒՆՈՍ-ը կը նշանակէ բուն «աղեղ» եւ ոչ թէ աշտէ կամ նիզակ, տէղ (որուն յունարէնն է βολέ, δοράτιον), նրբութիւն մը զանադանութեան, որ վրիպած է Ղազիկեանի ուշադրութենէն: Ապոլոն աղեղնաւոր է, ոչ թէ աշտէածիղ, աշտէաւոր, հետեւաբար փառաշտէ մակերէրը չի յարմարիր իրեն:

Ղազիկեան նոյն եղբը գործածած է, — այս անգամ ճիշտ նշանակութեամբ —, այն տողերուն վրայ եւս, ուր բնագիրը այլեւս փոխած է բառը δοῦρ(κλειτος-ի եւ Բագրատունին ալ վերածած դայն քաջ նիզակաւորի (Ե. 55), եւ կորովատէգի (Ե. 578), որուն իմաստն է ըստ Bailly-ի «fameux par sa lance, c'est-à-dire dans les combats»: Հոն այդ տողերուն մէջ խօսքը Արքիտէս Մենելաոսի մասին է, որ նշանաւոր է իբր քաջ մարտիկ, քաջ նիզակաւոր. «փառաշտէ» եղբը, թէեւ իբր բարեութիւն անյաջող, սակայն հոս ճիշտ տեղն է:

4. ՉԱՆԱՐԴԱԳՈՒՐԴ. Հին բառ մը եւս, որ դրաբարի մէջ հազիւ գործածական, կը դառնայ վերապրիլ աշխարհաբարի մէջ՝ Ղազիկեանով, բայց հեռու արդիական լեզուի պահանջէն, ստեղծելով մըթութիւն իմաստի: Ահաւասիկ իր տողերը.

«Կարկուտ եւ կամ ճիւն, որուն խիտ բուքերով

Կը ճերմկնան դաշտերն, եւ կամ փեռեկէ

Չանարդադուրդ պատերազմին մեծ երախն...» (Ժ. էջ 309).

Վերջին տողին իմաստը՝ Բագրատունին իր դրաբարով աւելի յստակօրէն կու տայ մեզի

«... զմեծ բերան դառնահամբոյր պատերազմին» (Ժ. 8):

«Չամարդագուրդ»ը Ղազիկեան գործածած է չկշտացող, անյագուրդ նշանակութեամբ: ՆՀԲ այդ բառին ստուգաբանական բացատրութեան համար ունի հետեւեալը. «Չանարդադուրդ, չանարդի կամ չանորդի՝ բառ անյայտ, որպէս վատթար, անյաղ ի չարիս կամ սինլըբոր, չնչին, անարժան, եւայլն»: Գործածուած է միայն Յովհ. կաթողիկոսի Պատմութեան մէջ. «Չանարդադուրդ նանրալեզու հայհոյիչք առն Աստուծոյ»: Հոս բառին իմաստն է չար, ժանտ, բարոյական չարութեան նշանակութեամբ, ըսուած մարդու մը մասին՝ որ մարդկային չարութեան գերագոյն աստիճանին է հասած: Ղազիկեան կը գործածէ այդ եղբը պատերազմի համար, որ մարդկային չարութեան ասպարէզն է, բայց ոչ թէ ինքնին անբարոյականութիւնը մարդուն մէջ. իրեն քով ուրեմն չըջուած իմաստ մը տրուած է բառին:

Բնագիրը ունի πευχεδανός, զոր Բագրատունի թարգմանած է «դառնահամբոյր»ով, Onesti «amara»ով, Mazon «amère»ով, միանշանակաբար իմաստին մէջ յոյն բառին, զոր Bailly կը ճշտէ. «amère, pénible, funeste», տալով իբր վկայութիւն Իլիականի նոյն համարը:

Դառնահամբոյր, տաժանելի, չարաչուք պատերազմը փոխուած է Ղազիկեանի քով չյագեցող, անկուշտ պատերազմի, հեռանալով այսօր պէս բնագրի բուն մտքէն եւ նաեւ Բագրատունիէն: Ասկէ կը հետեւի, որ երբ ան՝ անձնական որեւէ տեսակէտէ մղուած հեռանայ Բագրատունիէն՝ կը հեռանայ նաեւ մայր բնագրէն: Նման պարագաներու հանդիպեցանք ուրիշ տողերու վրայ ալ: Կարելի է սակայն, իբր արդարացում Ղազիկեանի, դիտել հոս՝ որ պատերազմը մտածուած է վիթխարի դազանի մը պատկերով, ինչպէս կը ծանօթագրէ Mazon², որով հասկնալի կ'ըլլայ նոյնիսկ երախ բառին տուած իր նախընտրութիւնը, փոխանակ պարզ մեծ քերանին, ինչպէս ունի Բագրատունի μέγα στόμα-ի դիմաց, զոր Onesti վերածած է տողը

«baratro immane di guerra amara»

եւ Mazon

2. MAZON, Homère. Iliade, vol. II, Paris, 1965, էջ 82, ՅԵԹ. 1:

